

Aleksander Lorenčič, **Prelom s starim in začetek novega**, Tranzicija slovenskega gospodarstva iz socializma v kapitalizem (1990–2004). Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2012. 520 strani (Zbirka Razpoznavanja = Recognitiones ; 15).

Dvajset let po razpadu Jugoslavije, ki ni pomenil le političnega, pač pa tudi gospodarski prelom, smo dobili izpod peresa Aleksandra Lorenčiča knjigo, ki govori o slovenskem prehodu iz socialističnega gospodarstva v kapitalistično. Že na začetku je potrebno povedati, da nam lahko knjiga ponudi tudi nekaj odgovorov na vprašanja, ki si jih zastavljamo v hudi krizi, s katero se spopadamo na prelomu iz prvega v drugo desetletje 21. stoletja.

Slovenski prehod v kapitalizem je predstavljen kot postopen. Postopnost, namesto šok terapije in trenutnega reza s preteklostjo, piše Lorenčič ekonomisti danes ocenjujejo diametralno nasprotno. Na eni strani posamezniki to mehak prehod označujejo kot najuspešnejši med tranzicijskimi državami, na drugi strani pa so ostri kritiki, ki pravijo, da je bil ta prehod najslabše izveden ravno v Sloveniji, in da je zgodba o uspehu, le puhlica.

Po uvodnem opredeljevanju pojma tranzicija se Lorenčič loti pojasnjevanja gospodarskega stanja in razpadanja Jugoslavije v osemdesetih letih. Avtor poudarja, da je bila Jugoslavija gospodarsko zlomljena že v drugi polovici sedemdesetih let, ko se ni prilagodila po znani naftni krizi. Standard je padel na vrednosti iz šestdesetih let in vsi poskusi reševanja so bili neuspešni. Lorenčič z besedami nekdanje predsednice Zveznega izvršnega sveta Milke Planinc pojasni, da je bil glavni krivec partija, ki se ni bila pripravljena ukloniti nujnosti približevanja tržnemu gospodarstvu. Velika gospodarska težava je bila tudi različna stopnja razvitosti posameznih delov Jugoslavije. Slovensko gospodarsko stanje v osemdesetih je delilo usodo jugoslovanske krize – stagnacija, razkorak med uvozom in izvozom, rast cen. Bilo je nekaj načrtov rešitve, v praksi pa je poskusil svojega realizirati novi predsednik ZIS Ante Marković, ki pa svoje različice šok terapije ni uspel izpeljati. Reforma, ki jo je začel konec leta 1989 je do jeseni 1990 že ovenela.

Gospodarska reforma ni bila prioriteta demokratske vlade, saj se je resneje lotila preoblikovanja gospodarskega sistema šele konec leta 1990. V prvi polovici leta 1991 so bili sprejeti nekateri ukrepi, ko so slovensko gospodarstvo že trgali od jugoslovanskega. Kako različni so bili občutki temelječi na zanosu odmikanja od Beograda in trezno presoje bodočega razvoja je po Lorenčiču lepo izrazil Jože Mencinger, ki je povzemal razmišljanja in občutke javnosti in ekonomistov, ki so na eni strani videli gospodarski razcvet in Švico za prvim ovinkom, in drugo stranjo, ki je predvidevala popoln gospodarski polom. Prehod v kapitalistično gospodarstvo je pomenil prehod iz družbene lastnine v zasebno, premik od industrije v storitvene dejavnosti, od velikih podjetij k manjšim, preusmeritev z jugoslovanskega trga na zahtevnejše zahodne trge in iz ekonomije ponudbe v ekonomijo povpraševanja. Slovenija je imela na začetku prehoda v kapitalistično gospodarstvo kar nekaj prednosti pred ostalo vzhodno Evropo. Zanimivo si je danes vsaj poskusiti odgovoriti na Mencingerjevo vprašanje iz leta 1991 ali bo Slovenija te prednosti znala obdržati. Na našo najhujšo hibo pa je, kot povzema Lorenčič, že pred časom opozoril Božo

Repe, namreč, da so po osamosvojitvi strankarski interesi slovenskih političnih strank prevladali nad nacionalnimi. Tudi za zgodovinarja je na mestu vprašanje ali je dvajset let po osamosvojitvi in v času hude gospodarske krize kaj drugače?

Dober vpogled v slovenski gospodarski razvoj po osamosvojitvi je mogoč skozi tabele in grafikone. Branje tabel, preglednic in grafikonov nam ponudi hiter vpogled v gospodarsko stanje Slovenije v skoraj desetletju in pol po razglasitvi samostojnosti. Podatki pa se le hiter vpogled, ozadje pa je moč razbrati v podrobnem branju Lorenčičevega teksta. Mnogi se bomo spomnili različnih zgodb, katerih ena plat je vidna tudi v podatkih o npr. visoki inflaciji, ki smo ji bili priča še do konca leta 1992. Ali veliki brezposelnosti in propadu npr. mariborske kovinske industrije. Socialistična družba ni poznala brezposelnosti. V Sloveniji je bilo leta 1987 1,4 % brezposelnih, šest let kasneje pa 14,4 %. Stavke so postale nekaj vsakdanje, nekaj česar smo se morali navaditi, saj tega v prejšnjem režimu tako rekoč ni bilo.

Druga polovica devetdesetih je bila po hudem padcu v začetku devetdesetih let, leta uravnoteženega razvoja, ki ga Lorenčič prikazuje v poglavju imenovanem *Obdobje brezvetrja*. To so bila leta, ko smo se začeli približevati Evropski uniji. V teh letih je Slovenija nadoknadila tranzicijski padeč. Lorenčič navaja, da smo leta 1996 dosegli gospodarsko razvitost iz leta 1990 in dve leti kasneje 1998 stopnjo iz leta 1987, pred začetkom padanja bruto družbenega proizvoda. Leta 1997 je Slovenija že dosegla stopnjo razvitosti najmanj razvitih članov EU, Grčije in se približala Portugalski. Začetek novega stoletja je nekaj težav povzročala inflacija, ki je imela delno domače delno pa tudi zunanje vzroke.

Prvega maja 2004 je Slovenija dosegla svoj strateški cilj vse od osamosvojitve, vstopila je v Evropsko unijo. Ne nepomemben element gospodarskega položaja v državi je tudi njena zadolženost. Skupen slovenski dolg se je od leta 1993 do 2000 povečal za več kot trikrat.

Privatizacija je bila pomemben element preoblikovanja gospodarskega sistema. O tem so tekle burne ter zanimive razprave in nasprotovanja, tudi spori, med zagovorniki različnih načinov privatizacije. Kot se spomnimo smo nazadnje dobili lastninske certifikate. Privatizacija pa pravzaprav še vedno ni končana. Posebno poglavje je bila privatizacija stanovanj. Eni večjih žrtev tranzicije, polomu gospodarstva v Mariboru je avtor namenil celo poglavje.

Ob spremembi gospodarske sistema, pa tudi sicer, se v gospodarstvu pojavljajo namerne napake in tudi kriminalna dejanja. Gospodarstvo so pretresale tudi različne afere, za katere pa po Lorenčiču v glavnem velja izrek, »*Tresla se je gora, rodila se je miš*«.

Gospodarstvo posamezne države ni izolirano okolje, pač pa nujno povezano z gospodarstvom drugih držav. V zadnjem delu knjige Lorenčič predstavlja gospodarski prehod iz socializma v kapitalizem na Češkem, Madžarskem in Poljskem. Prehodi so si podobni v smislu privatizacije in vzpostavljanja kapitalističnih gospodarskih temeljev, vendar različni glede na stanje pred prehodom in različne izbrane poti. Na nekaj zadnjih straneh je prikazano stanje na Hrvaškem in v Srbiji, kot drugem in tretjem najmočnejšem gospodarstvu nekdanje Jugoslavije.

Naj predstavitev končam s besedami avtorja iz povzetka. »Slovenija po formalnem zaključku tranzicije ni dežela, kjer se cedita samo med in mleko. ... Pričakovanja glede prehoda v tržno gospodarstvo so bila velika, drznil bi si reči, da prevelika (podobno kot v drugih tranzicijskih državah). To se danes izrazito kaže kot nemoč in brezup ljudi, ter nerazumevanje obstoječega sistema. Gospodarska kriza je te občutke najverjetneje še stopnjevala.

Bojan Balkovec